

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Глущенко Анни Вадимівни на тему:

«Стратегія розвитку зеленої економіки України

в контексті європейської інтеграції»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 – Економіка

Актуальність теми дослідження. Побудова стратегії розвитку зеленої економіки України є одним із ключових завдань сучасності, особливо в умовах повоєнного відновлення економіки. Зелена трансформація, спрямована на досягнення глобальних цілей сталого розвитку, є не лише відповіддю на екологічні виклики, а й можливістю для створення стійкої, ресурсоефективної та інноваційної економіки. У рамках європейської інтеграції Україна має імплементувати принципи Європейського зеленого курсу, що передбачає декарбонізацію, розвиток відновлюваної енергетики та забезпечення сталого використання природних ресурсів.

Відновлення країни на засадах зеленої економіки дозволить інтегрувати сучасні екологічні стандарти у процеси реконструкції інфраструктури, відбудови промисловості та розвитку сільського господарства. Такий підхід сприятиме зниженню вуглецевого сліду, підвищенню енергоефективності та зміцненню енергетичної незалежності України. Крім того, зелена трансформація забезпечуватиме створення нових зелених робочих місць, стимулюватиме інновації та залучення інвестицій у сталий розвиток. З огляду на глобальні виклики, такі як зміна клімату та деградація екосистем, зелений курс відновлення є необхідною умовою для забезпечення довгострокового економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності країни. У цьому контексті дослідження, спрямовані на розробку стратегій зеленого економічного розвитку в умовах повоєнного відновлення, набувають особливої актуальності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

В дисертації використано низку методів наукового дослідження, які адекватно застосовані як в теоретичному розділі (діалектичний; історико-логічний метод; системно-структурного аналізу економічних процесів та явищ), так і в аналітичному й у планово-прогностичному (метод системно-структурного аналізу; аналізу та синтезу; метод кількісних та якісних порівнянь; експертних оцінок; економіко-статистичного моделювання).

Обґрунтованість наукових положень та висновків спирається на широку інформаційну і фактологічну базу дисертаційної роботи: великий перелік публікацій зарубіжних і вітчизняних вчених з проблематики зеленого економічного зростання, сталого розвитку, економіки зеленого переходу; теоретико-методологічний та аналітичний доробок провідних міжнародних організацій і регіональних угруповань (Програми ООН з довкілля, Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, Групи Світового банку, МВФ, ОЕСР, ЄБРР, Всесвітнього економічного форуму, Європейської комісії та інших); а також дані міжнародних наукометричних баз і звітів, аналітичних і статистичних публікацій національних і міжнародних інституцій; статистичні дані офіційних сайтів статистики України та ЄС.

Наукова новизна результатів досліджень. Серед найбільш суттєвих наукових результатів, одержаних здобувачкою особисто, можна відзначити наступні:

- *вперше*

запропонований комплексний методичний підхід до оцінки зеленої трансформації зеленої економіки України в умовах європейської інтеграції, в якому поєднані концепт диспозиції України в єдиному вимірному полі з ЄС, що реалізується через оцінку, за допомогою авторського інтеграційного індексу, сформованості зеленої економіки в окремих групах (кластерах) країн ЄС та України, згрупованих відповідно ступеню досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР) та концепт потенціалу трансформації, який реалізується через оцінку, із

застосуванням авторської панелі індикаторів, національних особливостей зеленого зростання економіки та економіко-математичного моделювання чинників забезпечення кліматичної нейтральності економіки як основного критерію Європейського зеленого курсу; підхід може бути застосований для будь-якої країни – кандидата на вступ до ЄС, в тому числі для України: дозволяє проводити моніторинг змін умов зеленої трансформації економіки в динаміці та відповідно коригувати управлінські рішення щодо реалізації стратегії розвитку зеленої економіки.

- *вдосконалено:*

інтегрально-індексну оцінку рівня розвиненості зеленої економіки, яка відрізняється обґрунтуванням вихідних (одиничних) індексів за авторським переліком критеріїв (пряма оцінка чинників зеленого зростання та/або стану зеленої економіки; наявність даних як для країн ЄС, так і для України; легкість в розумінні індексу та його використанні; доступність методики до розширення з часом на більшу кількість країн; можливість вимірювати ступінь наближеності до еталонного значення), що дозволяє проводити аналіз результативності зеленого зростання країн в інтеграційному об'єднанні за допомогою авторського інтеграційного індексу сформованості зеленої економіки GEMІ з метою моніторингу відносної позиції певної країни порівняно з іншими країнами інтеграційного об'єднання; реалізовано для аналізу вихідних умов стратегії зеленої трансформації економіки України.

запропоновано авторське визначення терміну «зелена трансформація економіки», яке відрізняється поєднанням двох понять «зелена економіка» та «зелене економічне зростання» як таких, що є максимально близькими за змістом та ціллю – забезпечення сталого розвитку на концептуальних засадах економіки «вбудованої» в соціум та навколишнє середовище. Це дозволяє використати термін як цілеспрямовані екологічні зміни соціально-економічної системи та обґрунтувати концептуальну модель стратегії цих змін.

запропоновано комплексний підхід до визначення пріоритетних сфер зеленої трансформації економіки України, який відрізняється адаптацією до

стратегічних цілей основних сфер Європейського зеленого курсу, що дозволило обґрунтувати заходи секторально-орієнтованої державної економічної політики забезпечення зеленої трансформації економіки України в контексті європейської інтеграції.

- *дістало подальшого розвитку:*

методологія позиціонування зеленої економіки України серед країн ЄС, яка відрізняється переліком адаптованих показників досягнення глобальних Цілей сталого розвитку як результату розвитку зеленої економіки в співставному вимірному полі статистичних джерел ЄС та України, що дозволяє проводити, за допомогою кластерного аналізу, групування країн ЄС та України як за доступним наразі переліком індикаторів, так і за можливим в майбутньому розширеним переліком показників в єдиному з ЄС статистичному вимірному полі;

визначені три історичні етапи генезису теорій зеленого переходу в економічних дослідженнях, які відрізняються від вже існуючих принциповими відмінностями у визначенні ролі економіки в тріаді «економіка – соціум – екологія»: від домінування економічної складової і суспільному відтворенні через рівнозначне збалансоване сприйняття всіх складових тріади до визнання економіки як «вбудованої» в соціум та живий навколишній світ; це дозволило на теоретико-концептуальному рівні розглядати відповідні етапи зелених трансформацій економічної політики ЄС щодо розвитку зеленої економіки та з'ясувати конкретно-історичний контекст побудови стратегії зеленої трансформації економіки України в умовах європейської інтеграції.

Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях. Основні результати та положення дисертаційного дослідження опубліковані автором самостійно або у співавторстві у п'ятьох статтях в наукових фахових виданнях України та одній статті у виданні, що індексується в Scopus. Результати дисертаційного дослідження також опубліковано в збірниках тез міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій: Міжнародній науково-практичній конференції «Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: міжнародний та національний вимір» (м. Київ,

4 грудня 2020 р.); II Науково-практичній конференції студентів та молодих науковців «Сучасні виклики розвитку економіки, бізнесу та публічного управління і адміністрування» (м. Дніпро, 12 листопада 2021 р.); Науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Будівництво архітектура та економіка. Проблеми та перспективи. Сучасний контекст». (м. Дніпро, 23 грудня 2021 р.); Науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Дніпро, ПДАБА 27-28 березня 2023 р.); Круглому столі «Успішні європейські практики безвідходності та розвитку циркулярної економіки: перспективи впровадження в Україні» в рамках гранту Erasmus+ Jean Monnet Modul «EUGREEN» (м. Дніпро, 29 червня 2023 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Future of science: innovations and perspectives» (м. Стокгольм, 25-27 листопада 2024 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Science and technology: challenges, prospects and innovations» (м. Осака, 28-30 листопада 2024 р.). Загальний обсяг публікацій – 4,82 друк. арк., з яких особисто авторів належить 3,04 д.а.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Теоретична та практична цінність отриманих результатів полягає у тому, що основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані авторкою дисертації, можуть слугувати методологічною базою для формування елементів ефективної стратегії зеленого повоєнного відновлення економіки України щодо розвитку пріоритетних секторів, сфер, розвитку зелених міст тощо. Наукові розробки, висновки й практичні рекомендації авторки були використані в роботі Управління інфраструктури, містобудування та архітектури, житлово-комунального господарства, екології Дніпровської районної військової адміністрації при розробці стратегічних планів розвитку, в тому числі щодо повоєнного відновлення об'єктів інфраструктури, житлово-комунального господарства, будівництва та реконструкції на засадах зеленої економіки, екоінноваційності, циркулярності, соціальної інклюзії та європейських стандартів Зеленого курсу до 2050 року (довідка № 268-11/24-1 від 23.10.2024 р.); Дніпровського заводу «РЕТАЛ УКРАЇНА» при розробці стратегічних програм

розвитку, для розуміння середньо- та довгострокових пріоритетів державної політики підтримки вітчизняного екологічного бізнесу відповідно до стандартів ЄС та європейського нормативного фрейму з метою урахування в поточній та стратегічній діяльності заводу; для планування заходів з імплементації екологічної стандартизації, програм зеленої диверсифікації продуктів для успішного довгострокового розвитку бізнесу на спільних європейських ринках екологічної продукції (довідка від 09.10.2024р.); використані Інститутом місцевого розвитку в якості методологічного забезпечення реалізованих проєктів: важливий внесок авторки у проєкт «Розробка інвестиційних стратегій та інвестиційних програм» щодо застосування аналітичних підходів до формування інвестиційної стратегії розвитку зелених міст України та зеленої інфраструктури (довідка від 08.10.2024 р.). Наукові результати, що отримані особисто авторкою в ході підготовки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Придніпровської державної академії будівництва та архітектури в процесі викладання дисциплін «Міжнародна економіка»; «Міжнародні економічні відносини: проблеми теорії і практики», а також дисципліни «Європейські практики інвестування зеленого будівництва», що реалізується в рамках гранта Єврокомісії ERASMUS-JMO-2022-MODULE № 101085133 – EUGREEN «European practices on Green Deal: lessons for Ukraine» («Європейська практика зеленого курсу: уроки для України») (довідка № 54/0821-12 від 12.03.2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків по розділам, загальних висновків, списку використаних джерел та 15 додатків. Обсяг основного тексту дисертації (вступ, розділи та висновки) становить 187 сторінок. Робота містить 9 таблиць, 34 рисунки та 4 формули. Список використаних джерел налічує 318 найменувань, з них 112 кирилицею та 206 латиницею. Структура та обсяг дисертації відповідають вимогам до дисертацій наукового рівня доктора філософії.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота Глущенко А.В є самостійно виконаною кваліфікаційною

науковою працею; викладені у ній наукові положення, висновки та рекомендації, котрі виносяться на захист, отримані особисто здобувачкою. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та її науковими працями дає підстави стверджувати про дотримання авторкою принципів і норм академічної доброчесності. У дисертаційній роботі належним чином наведено посилання на джерела інформації щодо використаних тверджень, відомостей, статистичних даних тощо. Порушень академічної доброчесності в представленому тексті дисертації та наукових публікаціях не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Разом з тим, попри загальну позитивну оцінку викладених у дисертаційній роботі Глущенко Анни Вадимівни теоретичних положень, висновків і рекомендацій, окремі її положення мають дискусійний характер. До них слід віднести такі:

1. В п.1.3 першого розділу авторка пише про цільові сфери дій Європейського зеленого курсу, які формують стратегічні орієнтири зеленої трансформації певної країни в умовах європейської інтеграції. При цьому на рис.1.6 називає ці сфери ключовими, що не є коректним, оскільки втрачається ознака спрямованості на певні цілі. Далі, в 3-му розділі мова йде саме про ключові сфери ЄЗК, з якими має бути гармонізована державна економічна політика України щодо зеленої трансформації економіки. На нашу думку, авторці слід було притримуватися єдиного визначення певних економічних та управлінських понять, які використовуються при обґрунтуванні стратегії розвитку зеленої економіки України.

2. Авторкою розроблена концептуальна модель стратегії зеленої трансформації економіки в умовах європейської інтеграції, структура якої наведена на рис. 1.8. Водночас в тексті відсутній опис самої моделі та її структурних елементів, їхнього взаємозв'язку та взаємної обумовленості. І, хоча, всі з елементів стратегії зеленої трансформації економіки опрацьовані в дисертації та отримані відповідні висновки і результати, що мають наукову новизну, вважаємо, що окремо необхідно було описати логіку та методологію

побудови авторської концептуальної моделі побудови стратегії зеленої трансформації економіки в умовах європейської інтеграції.

3. Оцінюючи відносну позицію України за рівнем досягнення цілей сталого розвитку як в кластері країн ЄС, до якого потрапила Україна, так і серед інших кластерів країн ЄС, авторка надає характеристику негативним трендам в досягненні п'яти цілей сталого розвитку («Подолання бідності»; «Міцне здоров'я і благополуччя»; «Доступна та чиста енергія»; «Сталий розвиток міст і громад»; «Пом'якшення наслідків зміни клімату») та справедливо зазначає, що дані цілі мають бути тими орієнтирами, на поліпшення ситуації довкола яких має бути спрямована стратегія зеленої трансформації економіки України (с. 108-109). Разом з тим в подальшому в дисертації, зокрема в третьому розділі присвяченому розробці елементів державної політики щодо стратегії зеленої трансформації економіки, відсутня оцінка того, як запропоновані заходи державної політики наблизять Україну до названих цілей сталого розвитку.

4. В третьому розділі, п.3.3, використовуються в однаковому сенсі такі терміни як «стратегія розвитку зеленої економіки України» та «стратегія зеленої трансформації економіки України». Виникають сумніви щодо тотожності понять «розвиток зеленої економіки» та «зелена трансформація економіки» та тотожності відповідних стратегій.

Водночас, викладені зауваження і побажання не применшують теоретичного і практичного значення результатів дисертаційної роботи та високого рівня її виконання, до того ж окремі з них доцільно врахувати у подальшій науковій роботі авторки.

Загальний висновок про дисертаційну роботу. Дисертаційна робота Глущенко Анни Вадимівни на тему «Стратегія розвитку зеленої економіки України в контексті європейської інтеграції» за своїм змістом і структурою є завершеною, цілісною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. Вивчення змісту дисертаційної роботи, анотації та публікацій за її темою дає підстави зробити висновок про те, що в роботі викладено наукові положення, нові науково обґрунтовані результати особисто проведених здобувачем

досліджень, що мають важливе значення для розвитку економічної науки й практики. Отримані результати та запропоновані авторкою рішення, висновки, рекомендації є достовірними та обґрунтованими. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають зміст дисертації, ключові результати дослідження, його наукову новизну та практичну значущість. Мета та завдання, поставлені у дисертаційній роботі, повністю досягнуті та вирішені. За своїм змістом, оформленням, актуальністю, ґрунтовністю вирішення наукових проблем, рівнем наукової новизни, теоретичним та практичним значенням одержаних результатів представлена дисертаційна робота є завершеною, виконаною на належному науковому рівні з повною відповідністю вимогам, що закріплені у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами. Авторка дисертації Глущенко Анна Вадимівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри світової економіки
Державного торговельно-
економічного університету

Лариса САРКІСЯН

Підпис Лариси Саркісян засвідчую.

Соріюк Т. О., учений секретар.

